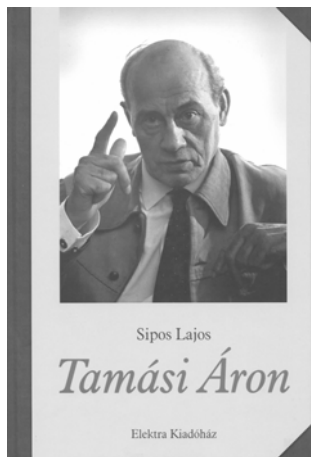

A Tamási-élmény

Elektra Kiadóház
Budapest, 2006
235 oldal, 2900 Ft

Élmény Tamási Áront olvasni. Elvarázsol. Lépdél Ábel a rengetegben, vagy éppen sétálgat a hatalmas Amerikában, történnek vele a dolgok, ő meg csak mesél, mesél, őszintén, átéléssel. Nem nehéz megjósolni, amíg lesz magyarul olvasó, addig Tamási életművének a legfontosabb darabjai megmaradnak. Az Ábel a rengetegben bizonyosan.

Élmény Sipos Lajost is olvasni. Élmény olvasni Sipos Lajos Tamási-monográfiáját, mert elvarázsol. Nagy felkészültséggel megírt irodalomtörténeti munka, hiánypótló, de nem „csak” az. Regény. Olvassatja magát, ugyanúgy, ahogy az Ábel a rengetegben. Nem tudom letenni.

Sipos Lajos, aki elsősorban a Nyugat korszakának, és azon belül is Babits Mihály életművének kutatója, most egy valóban hiánypótló és nagyon alapos Tamási-monográfiával jelentkezett. Hiánypótló, mert Tamási Áronról évtizedek óta nem jelent meg életrajz, pályakép, ugyanakkor pedig éppen Tamási az az író, aki ma is, változó, átalakuló irodalmi és közéleti valóságunkban is megőrizte helyét az irodalomtörténetben, és főleg – az olvasók tudatában. Nyil-

vánvaló, hogy Tamási iránt ma is megvan az érdeklődés, éppen ezért nagyon is időszerű Sipos Lajos monográfiája. Időszerű és egyben élményszerű munka – az egész könyvből nem csupán az írói életmű ismerete és szeretete árad, hanem egyfajta szenvedély is. Az a szándék, hogy az egyetemes magyar irodalom ezen igen jelentős szerzőjének a pályaképén keresztül történelmi tablót is láttasson, és olyan kortörténeti dokumentumot mutasson meg a mai olvasónak, amely arról is tudósít, hogy a XX. században Erdélyből elszármazott magyar íróként hogyan lehetett valaki a legmaibb értelemben európai, szegény parasztfiúként európeér gondolkodó és polgár, ha tetszik, Cs. Szabó László vagy Márai Sándor méltó társa az irodalomban.

Mindent megtudhatunk az íróról, a korszakról, és irigykedhetünk is akár a gazdag életútért, miközben a monográfia olvasás alatt újból átéljük, gondolatban, a XX. század borzalmait. Megszületünk a Monarchia Magyarországon, Erdélyben, gyerekként állatokat gondozunk, szénát kaszálunk, járjuk a havasokat, aztán katonák leszünk, az I. világháború zavarodottságát is végigéljük, meg az utána következő éveket, Romániához csatolnak minket, döbbenet nézzük végig, hogy románosítanak el magyar falvakat, közben Tamási-val együtt írni kezdünk, sikereink is vannak, mégis elvagyakozunk innen, ebből a zavarossá lett világból, el, messzire, Amerikába, hátha lehetnénk akár amerikai írók is. Nem lehetünk. Magyar írók akarunk lenni, három év amerikai kaland után hazatérünk. Van már élmény, van tapasztalat, van hozzá színes, „cifra” nyelv is, és van háttérország, Er-

dély, van mit mondanunk. És van bennünk szenvedély is, életakarát, csak éppen a történelmet nem csak mi csináljuk, jönnek az újabb borzalmak és az apró remények, Erdély egy részét visszakapja Magyarország, de nincs benne igazán köszönet, háború van, zsidóüldözés van, lassan mindenki ellenség. Aztán eljön az új korszak, újabb reményekkel, újabb borzalmakkal. Ez a XX. század. Végig kell csinálni, mert ez az időszak adatott.

Tamási nem csak becsülettel végigcsinálja, alakítja is. Néha szemtelenül, néha dühödten, keserű iróniával, olykor. 1957. október 30-án például úgy, hogy tanúként megjelenik ugyan a Déry Tiborék ellen indított íróperben, de belépve a tárgyalóterembe nem a bíró felé fordul, hanem a vádlottak, az író társak felé, azokat köszönti mély meghajlással, kifejezve ezzel azt is, hogy közösséget csak velük tud vállalni.

Élmény Sipos Lajos könyvét olvasni.

A szerző rengeteg adatot tár elénk Tamási Áronról, és ezek az adatok is meglevenednek, elkápráztatnak minket. Megtudhatjuk, hogy Tamási az 1930-as évek közepén csak a Révai Irodalmi Intézettől évi 15–20 000 pengő honoráriumot kap, akkor, amikor egy be-tanított gyári munkás évi fizetése 1200 pengő. Megtudjuk azt is, hogy Kosztolányi ebben az időszakban mintegy 18 000 pengőt keres évente. A Sipos Lajos által kialakított precíz, dokumentarista tabló megmutatja, hogyan is éltek ekkoriban az írók Magyarországon, milyen jövedelmi viszonyok között. Mindezt a szerző már-már „könyvelői” precizitással adatozza, és nem fűz különösebb kommentárt azokhoz a tényekhez, amelyek önmagukért beszélnek. Mert az adatok néha önmagukban is sokkal többet mondanak, mint bármiféle kommentárral. Sipos mintegy „mellékesen”, a korrajz és a történelmi tabló részeként rántja le a leplet arról a, valószínűleg az ötvenes és hatvanas években kialakult, közkeletű felfogásról, tévhitről, hogy az írók úgy általában, „nyomorognak”. Nos, mint az ebből a pályaképből is kitetszik, bizony Tamási Áron sikeres korszakaiban egyáltalában nem nyomorgott.

Ugyanakkor a monográfiából azt is megtudhatjuk, hogy abban az időszakban viszont, az ötvenes években, amikor ő is megélhette azt, milyen a magyar irodalomban kirekesztettnek lenni, akkor valóban nehezzé vált az anyagi helyzete is: novelláit, elbeszéléseit kéziratban, gépiratban terjesztette, és az azokhoz mellékelte csekkekkel jelezte, hogy pénzre neki is szüksége volna, élnie neki is kell valamiből. A kor jelentős művésztelmisségei, Bajor Gizi vagy Székely Mihály lesznek a gépiratok állandó „vásárlói”, ők küldenek a novellákért viszonzásul egy kis pénzt az írónak

Sipos monográfiájában az az elismerésre méltó, hogy a Tamási Áronhoz fűződő szenvedélyes szeretete nem írja felül irodalomtörténeti, irodalomtudósi szakértelmét. Pontosan tudja, hogy Tamási sokszínűségét, emberi gyengeségeit is felvillantva hozhatja hozzánk igazán közel az író. Olyan, mint a gondos szülő, azzal szereti igazán a gyermekét, ha nem kényezteti el őt túlságosan. Sipos tárgyyszerűen számol be Tamási nagyon is bonyolult szerelmi életéről, házasságairól, olykor nehezen magyarázható, értelmezhető kapkodásairól, akár politikai állásfoglalásaiban, szerepvállalásaiban is meglevő bizonytalanságairól. Tamási, mint minden közéleti ember, író, tetteivel olykor értetlenséget váltott ki, bírálói számára támadási felületet hagyott, ami a zavaros XX. században nem volt meglepő. Sipos ezekről is pontosan beszámol, mert tiszteli a tényeket, és mert tudja, végső soron nem fog csalódnai hőisében, Tamásiban. Ilyen eset, például, amikor sokak számára váratlanul 1944. október 8-án Tamási Áron elhagyja Kolozsvárt, és zsidó származású feleségével a mai Ma-

gyarország felé indul el, miközben a szovjet csapatok már Kolozsvár közvetlen közelében vannak. Valószínűleg mind az ő számára, mind a felesége és annak családja számára biztonságosabb lett volna ott maradni Kolozsvárott, és átvészelni a néhány nehéz napot. Magyarországon ekkor kezdődik az igazi nyilasuralom, feleségének és annak családjának ez végzetes lehetett volna. Szerencsére nem lett.

Mindenesetre Sipos Lajos monográfiájában megjelenik előttünk a négyszer házasodó Tamási, akit 1944-ben akkori felesége származása miatt zsidóbérencnek minősítenek, de aki Budapest ostromának idején is ki-kiszökik az óvóhelyről, hogy „kalandozzon”, „rózsaszaglásszon” kicsit nőismerőseit felkeresve. És ahogy a szerzőknek, a könyveknek is megvan a maguk „kalandja”, sorsa. A háború idején, 1943-ban azért akarják betiltani az Ábel a rengetegbent, mert az a „nemzetnevelés szempontjából erősen kifogásolható mű”. Bölcső és bagoly című, gyermekkoráról szóló önéletrajzi munkáját viszont azért nem engedik megjelentetni 1949 és 1952 között, mert „nem láthatja az olvasó, hogy milyen volt a viszony a szegény és gazdag között”.

Sipos Lajos nem bonyolódik felesleges vitába, utólag sem akar belemenni a Tamási Áron körül a saját korában kialakult csatározásokba. Távolságtartóan, és nagyon pontosan fogalmaz, amikor azt írja, hogy az író társadalomfelfogása – publicisztikája, gondolati prózája alapján – a két világháború közötti kispártos és szociáldemokrata szellemiséggel rokonítható. Sipos végkövetkeztetése: „Tamási művészetében nem a nemzeti-társadalmi feladatvállaló magatartása a meghatározó értékszempont. (...) Műveinek olvasása közben általában is az újítási kísérletekre érdemes figyelni: arra, ahogyan eltért a magyar irodalmi hagyományoktól. Sokkal fontosabbak ugyanis az új novella- és regénytípusai, az új 'nyelv' teremtése, a világirodalmi törekvésekhez való kapcsolódása.”

Sipos Lajos klasszikus értelemben vett monográfiát írt, amely az életutat és a pályaképet egyszerre rajzolja elénk. Szerencsésen tartja meg az egyensúlyt az olvasmányosság és az irodalomtudomány közös mezsgyéjén, olyan alapos és nagy felkészültségről árulkodó könyvet adva ezzel a legújabbkori magyar irodalomtörténetnek, amely példaértékű lehet.

Petőcz András